

ВСТУП

XX століття, яке називають століттям дитини, принесло багато травматичних історичних подій: війни, революції, розвиток тоталітарних систем. У XXI столітті так само, чи навіть більше вони продовжують негативно впливати на дітей. Згідно з дослідженнями ЮНІСЕФ з 2015 року, 10% сучасних дітей відчують на собі наслідки воєн. Отже, учасниками воєнної культури стають наступні покоління скалічених травмою дітей. Як зазначає Анна Янко, в метадискурсивних авторських коментарях до Маленького Голокосту, „[д]іти не можуть виразити емоції словами. Вони ще не знають цілющої сили слів. Діти тремтять у відчаї, задихаються від страху, задихаються від сліз, їхнє психічне життя є набагато більшою складовою, ніж у дорослих, у яких вже є якісь орієнтири, якийсь Всесвіт”¹.

Описана травма має як фізичний, так і психічний аспект. Письменники шукають мову й образи, які б могли передати сильний страх. Знову і знову відчуті емоції досягають zenіту, після чого відтворюють пов'язані з ними образи, що стають нерозлучним супутником життя „після травми”, яке іноді призводить до синдрому репресій і відключення від досвіду. Вони пов'язані зі зміною настрою, депресією, соматичними розладами, дезінтеграцією та дисоціативними розладами, такими як байдужість, деперсоналізація й оніміння. Дослідники звертають увагу на той факт, що довготривалі травми, спричинені навмисними діями, наприклад, війною, можна порівняти

¹ A. Janko, *W płaczu zakłęta* [w:] Idem, *Mała Zagłada*, Kraków 2015, s. 166.

з процесом „убивства душі”². Проаналізовано літературні твори, що стосуються цих питань у різних перспективах дослідження історичної геопоетики, соматопетики й, звичайно, дослідження травм і пам'яті тощо. Видання *Літературний образ дитинства в часи кризи XX–XXI ст.* присвячене насамперед аналізу вибраних проблем української літератури. Польські й українські дослідники зосередилися на образі складного дитинства, починаючи від літератури зламу XIX–XX століть і закінчуючи творами останніх років. Дослідження, уміщені в томі, стосуються як минулих, так і сучасних травм: часів правління більшовиків, подій Другої світової війни, Голокосту, комуністичного режиму та війни, яка триває зараз на сході України. Проаналізовано вибрані твори Михайла Коцюбинського, Модеста Левицького, Григора Тютюнника, Євгена Гуцала, Миколи Вінграновського, Володимира Куліша, Івана Сенченка, Юрія Винничука, Софії Андрухович, Олега Сенцова, а також Джона Бойна, Сари Нович та інших. Майже у всіх розділах повторюється надзвичайно важливий історико-культурний контекст аналізованих творів. У вибраних текстах часто порушується питання колективної травми, характерної для певної географічної території. Життя дитини відображається через призму соціальних, політичних, економічних й інших факторів середовища, в якому вона живе. У Центральній та Східній Європі XX–XXI століть ця проблематика була особливо значущою.

У літературі предмету підкреслюється, що період дитинства та юності – це час становлення особистості. Водночас можна помітити певний універсалізм цього етапу життя. Незалежно від часу й географічного розташування, навіть у найскладніші особисті й історичні моменти, дитина шукає загальнолюдські цінності – дружбу, чесність, вірність – індивідуальну рівні й у середовищі загалом, наприклад, йдеться про належність до певної нації.

Видання містить дослідження не лише художньої й автобіографічної літератури, але й дидактичних аспектів, насамперед виховання нової радянської людини. Тоді дитина повинна була зрозуміти чорно-біле зображення світу та необхідність ставити суспільні інтенси над особистими, стати ланкою в тоталітарній системі.

² D. Kalsched, *Wewnętrzny świat traumy – archetypowe obrony jaźni*, Poznań 2015.

У наступних розділах монографії цікаво простежити мінливий образ дитинства, що залежить від часу написання твору, а також його ідейних та естетичних підвалин. Наприклад, образ Другої світової війни цікавий із точки зору авторів покоління 1960-х років, програма яких була зосереджена на життєвих силах, оптимізмі, любові, доброті, вірі в людство. Інший приклад – образ часів СРСР із точки зору героя, чиє життя було зруйноване військовими операціями, які зараз проводять на сході України.

Дослідники аналізують способи побудови образів героїв, які часто потрапляють у складні ситуації, а згодом переносять травми на наступні покоління. Кожен терор, війна, криза, незалежно від географічних і часових масштабів, відображаються на життя молоді людини, а вміння впоратися з цим досвідом – це завдання на довгі роки.